

RAILA MARJAANA KNUUTILA

KÄVELY

BRYSSELISTÄ ISTANBULIIN

ntamo

RAILA MARJAANA KNUUTILA

KÄVELY

BRYSSELISTÄ ISTANBULIIN

ntamo

© Raila Marjaana Knuuttila
ISBN 978-952-215-561-0

Ulkoasu: Visa Knuuttila
Kannen kuva: Raila Marjaana Knuuttila

Valmistaja: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa

2015
ntamo
www.ntamo.net

Kävely - Brysselistä Istanbuliin

Sisällys

Prologi: Suomesta lähtö 5

Ajallinen etäisyys ja ajattelihoitoja

Lähtökohtia

Lähdöstä lähtöön

I Elämä on kärsimystä: Belgia, Ranska, Espanja 22

Chaqu'un Sa Dada

Ajan kävelyttäminen

Intensifioituva Kävely ja kuinka Dewey tarvitsee kävelemistä

Valon Kävely

II Siellä missä kärsimys siintää: Alpit, Italia, Slovenia 40

Vuorten Kävely

Joki

Kehon kävelyttäminen

Antaa olla ja transformoitua

Lämmin maito

III On olemassa toisenlainen Kävely:

Kroatia, Bosnia-Herzegovina, Serbia 62

Eksistenssin kävelyttäminen

Kuumuudessa kohti Hooaa

IV Tie, joka lopettaa kärsimisen: Bulgaria, Kreikka, Turkki 81

Kauneus

Traakian niemimaalle, tyhjyyteen

Epilogi: kotiinpaluu 93

Taivaanranta

Kirjoittamisen melodia

Prologi: Suomesta lähtö

Kävelimme Brysselistä Istanbuliin, minä ja Teemu Takatalo. Olemme taiteilijoita ja Kävelyn eräänä päämääränä oli taiteellinen tutkimusmatka vuosina 2007-2008. Kävelyssä sekoittui piirteitä pyhiinvaelluksesta, protestikävelystä ja taiteellisesta tutkimuksesta. Tällä hetkellä ajattelen, että eniten Kävelyssä oli kyse kuitenkin omavoimaisuudesta sekä sitkeydestä, koska haastoimme itsemme kävelemään Euroopan halki vain siksi, että olemme olemassa. Aluksi emme tienneet minne Kävelymme sijoittuisi. Annoimme kävelemisen ajatuksen harhailla – kunnes ystävämme ehdotti reitiksi Brysselistä Istanbuliin, EU:n geopoliittisesta keskuksesta sen laidalle. Päätimme antautua tälle suunnitelmalle tarmokkuudella ja uteliaisuudella. Intuitiivisesti tiesimme myös, että pystyisimme yhdessä toteuttamaan tämän suunnitelmamme, vaikka se olisi vaativa, emmekä olleet aiemmin tehneet vastaavaa suurta prosessia yhdessä.

Ennen lähtöä asetimme Kävelylle abstrakteja ja yleisiä kysymyksiä: Olemmeko muuta kuin kulttuurimme tuotteita? Onko systeemi, jossa elämme sama asia kuin elämämme? Olemmeko sitä, kuinka näemme maailman? Entä jos lakkaamme toistamasta tuttuja rutiineja, näemmekö maailman toisin, tuleeko meistä silloin jotain muuta? Pitkä vaellus on tietoisesti pohdiskelua varten otettua aikaa, itsen ja kulttuurin läpikäymistä. Ilman sähkölaitteita, informaatiotulvaa ja jatkuvaa tuolissa istumista saatoimme tutustua oman mielemme sisältöihin ja arkkitehtuuriin. Kävelyn ja sen dokumentoinnin edetessä kysymykset muovautuivat myös konkreettisemmiksi ja ne kytkeytyivät enemmän yksittäisen ihmisen elämään. Matkalla tapaamamme ihmiset kysyivät meiltä yhä uudestaan, miksi olemme kävelemässä niin pitkää matkaa. Heidän kysymyksistään meille muotoutui tavallaan sarja ”peruskysymyksiä”, jotka sitten laajenivat eri suuntiin. Keskustelujen sisällöt riippuivat luonnollisesti keskustelukumppaneista. Voi sanoa, että meillä oli läpi prosessin omat teemamme, yhteiset teemamme ja lisäksi teemat, jotka tulivat esiin kun keskustelimme kolmansien osapuolten kanssa. Kävelyllä on aikaa, tavattoman paljon aikaa. Ajan ansiosta pääsemme läpi näennäisestä tylsistymisestä ja syvemmästä tylsistymisestä – tai sanottakoon kyllästymisestä – ja käsiksi siihen, mitä mielen pintakerrosten alla on. Walter Benjaminin sanoin: ”Tylsyys on unilintu, joka

hautoo kokemuksen munia.” (Benjamin 1969, 91; suom. R.K.) Tämän kirjoituksen myötä ovat vihdoinkin kuoriutumassa Kävelyllä muodostuneen ajattelun poikaset. Olen liittänyt mukaan myös kuvia, hengähdystauoiksi tekstin lomaan ja kertomaan oman tarinansa.

Ajallinen etäisyys ja ajattelijoita

Tuntuu, että nyt minulla on meneillään uusi taiteellinen tutkimusmatka, koska haluan kirjaimellisestikin kirjoittaa uudelleen koko matkan. Olen kirjoittanut Kävelyn isolla alkukirjaimella silloin, kun puhun teoksesta ja pienellä silloin kun se tarkoittaa liikkumisen muotoa. Kävelytämme on paljon luonnos-, valokuva-, video-, teksti- ja äänimateriaalia. On hedelmällistä katsoa niitä nyt, viiden - kuuden vuoden kuluttua, koska suhde siihen, ketä ja mitä katsoo, on sopivasti uusiutunut. Kävelyn ansiosta ymmärrän Euroopan toisella tavalla kuin ennen, enemmän luontona kuin ennen, sellaisena maapallon pintana, jota pitkin ihminen voi kävellä ja vastaan tulee paljon maisemaa. Hyönteisiä on joka paikassa ja eläimiä kuljeskelee kasvien seassa. Ymmärrän Eurooppaa enemmän vuoristoina, jokina ja teinä. Siellä ovat kulkeneet Hannibalin sotanorsut ja roomalaisten armeijat, ja nykyään taivasta halkovat lentokoneet ja maanteitä kaahaavat rekat ja autot. Toisaalta myös panssari-vaunut ovat liikkuneet lähihistoriassa, rajat uusiutuneet ja uusiutuvat yhä. Kaupungit ja kylät kohoavat tasaisin välimatkoin maastosta, mutta niiden väleissä on paljon toisenlaista tilaa. Tuo tila on sellaista, mistä ei kerrota usein Euroopasta puhuttaessa, koska siinä ei sellaisenaan ole mitään kertomista.

Meidän kävelytarinamme ovat sekä aineiston- että muistinvaraisia. Aivo-toimintaa määrittää neuroplastisuus eli aivot ja muisti toimivat niin, että kun muistot aktivoituvat, ne kutoutuvat yhteen myös senhetkisen mielentilan tai tunnetilan kanssa. Tämä mahdollisesti muokkaa muistoja: kun ne myöhemmin aktivoituvat uudelleen, suurella todennäköisyydellä muistoja värittää tällä kertaa myös viimekertainen ”yhteen kutounut” ajatus- ja tunnemateriaali. (Hanson 2009, 6-7.)¹ Tällä hetkellä kirjoittaessani Kävelystä, siihen on jo kietoutunut ja kietoutuu uusia sävyjä ja tapahtumia, Kävelyn jälkeen vierähtänyttä aikaa, elettyä elämää. Toisaalta minua kiinnostaa tarinan kertominen itessään ja näin jälkikäteen kirjoitettuna kaikki on kertomista tietyillä sanoilla, kuvittamista tietyillä kuvilla ja mielikuvilla. Nyt kun katson ja luen jälkikäteen kuvia ja tekstejä, joita aikanaan on syntynyt Kävelymatkalla, olen ollut erityisen kiinnostunut silloisen kertojan äänestä. Aikaa on kulunut ja

1 Ks. myös ohjaaja Ari Folmanin animaatio *Waltz with Bashir* (2008), jossa päähenkilö selvittää muistojaan ja muistamattomuuttaan Libanonin miehityksen ajalta vuonna 1982.

olen valmiimpi kuulemaan ja näkemään sen äänen, joka usein Kävelystä väsyneenä kertoo kirjoittaen tai piirtäen päiväkirjalle, kuinka absurdisti ja myös arkipäiväisesti asiat tutkimusmatkalla ovat edenneet. Varsinkin piirroksista ilmenee voimakkaasti yksi ihmisluontomme ihmeellisyyksiä: tietyssä ajassa ja paikassa tietyn ihmisen paperille luonnostelemat kuvaukset ovat aina täysin uniikkeja, niin kuin kokemuksemme elämästä. Samaan aikaan niissä on tavoitettavissa jaettu symbolinen todellisuus ja ne ovat ilmaisua, koetun poimintoja toisille kertomista, jakamista varten.

Kävelyllä vitsailimme usein sen olevan meidän maisteriohjelmamme. Olen saanut paljon inspiraatiota ja hyvää ohjausta kirjoittamiseen ja kirjoitusten jakamiseen visuaalisen kulttuurin opinnoista (Aalto-yliopiston maisteriohjelma). Varsinkin lyhyet esseet kurssien yhteydessä ovat olleet loistavia ja kamisen mahdollisuuksia. On ollut hauskaa ja valaisevaa esimerkiksi katsoa elokuva yhdessä ja keskustella ja kirjoittaa siitä. Kirjoittaminen ja kertominen on yhteistyötä ja parhaimmillaan ymmärrystä laajentavaa ja parantavaa sellaista. Mediatutkija Veijo Hietala pohtii elokuvan kertovuuden ja muistin yhtäläisyyksiä: ”Kaikki kertominen on muistamista, kertomukset ovat ihmismuistin representaatioita, muistot kertomuksia. Mikäli kertomusmuoto vielä oletetaan – muun muassa Roland Barthesia ja Fredric Jamesonia mukaillen – enemmän tai vähemmän universaaliksi kulttuuriseksi rakennelmaksi, päädytään myös tätä kautta oletukseen muistin – ja ihmispsykyen – samanaikaisesti yksilöllisestä ja sosiaalisesta luonteesta.” (Hietala 1996, 206.) Tässä kirjoituksessa Kävely tulee kerrottua minun ihmispsykeni ja muistini kautta. Teemu on antanut suostumuksensa kerronnalle.

Kirjoitukseni näkökulmaa sävyttää kiinnostus kertomiseen ja myyttisyyteen. Myyttinen maailma rakentuu minulle nimenomaan elämänmakuisuuteen kaikessa rikkaudessaan. Kävelyssä siihen mahtuvat ja kuuluvat sekä hielle haisevat kengät teltassa että sisäisessä maailmassa tapahtuva epäonnistumisen tai vähitellen laajenevan ”ylevän” kokemus. Mikään näistä ei mene toisen edelle, vaan olennaista on, että henkilökohtainen myytti syntyy yhdistelmästä, jossa kaikki yksittäiset osat kommunikoivat keskenään ja rakentuvat toisistaan. Näistä aineksista syntyy kerronnan joki, joka sisältää kaikki virtansa ja pizaransa. Tämä joki sisältää myös merkityksen ihmisen elämälle. Käsittelem tekstissäni hieman Viktor E. Franklin ajatuksia aiheesta. Franklin ajattelun keskiössä on monella tavalla ihmisen tarve löytää tarkoitus elämälleen ja tämä häntä primaarisesti motivoivana voimana (Frankl 2009, 90). Samaan tapaan asiaa on hahmottanut C. G. Jung. Suomentaja Mirja Rutanen kirjoittaa

Jungin omaelämäkerran alkusanoissa: ”Tämän päivän ihmiselle, joka usein masentuu arvojen tyhjiössä, Jungilla on paljon sanottavaa. Hän piti ratkaisevan tärkeänä ihmisen halua nähdä merkitys elämässään. Ilman omaa myyttiään ihminen ei voi kokea elämänsä merkitykselliseksi.” (Rutanen 1985, 17.) Eikö tämä ole nähtävissä jatkuvasti ympärillämme? Masentuneet ihmiset raahustavat läpi elämän näkemättä yhteyksiä elämänsä tapahtumien välillä ja löytämättä voimavarojaan ja syvätason merkitystä elämässään. Frankl kutsuu tätä aikamme joukkoneuroosiksi. Kävelyllä lähtemiseen vaikutti meillä molemmilla ajoittainen edellä kuvatun kaltainen masentuminen. Skandinaavisen yhteiskunnan tulostavastuullinen harmaus peitti tehokkaasti sen merkityksellisen horisontin, jota kohden edetä. Se vaiensi syvemmän elämäntunnon. Tätä ihmiset jaksavat sietää paljon, vaikka lääkkeiden voimalla, mutta juuri tämän koimme ja koemme lähtökohtaisesti hyvin vastenmielisenä. Yhteisen tutkimusmatkamme yhtenä tehtävänä oli tutkia tätä itsessämme ja elämässä ympärillämme.

Kirjoitukseni sivuaa myös filosofi John Deweyn taide- ja kokemusfilosofi-aa. Dewey hahmottaa taiteen kokemuksellisesta näkökulmasta ja on kirjassaan *Taide kokemuksena* (2003) käsitellyt kiinnostavasti aihetta. Deweyn mukaan esteettinen ilmenee kaikessa, missä ihmisen huomio kiinnittyy aistien kautta ja hän havainnoi nautinnollisesti jotakin tapahtuvaa asiaa. Edelleen, ymmärtääksemme esteettistä kokemista, meidän pitäisi lähteä liikkeelle elämästä ja tällaisesta kokemisesta (eikä suinkaan taidetuotoksista). Dewey mainitsee taiteen merkityksen olevan ”välitöntä elämäntunnetta tihentävää”. (Dewey 2003, 13, 15.) Nuorena taidekoululaisena matkustellessani maitse Siperiaan ja Kiinaan, pohdiskelin juuri samoja asioita kokemusteni yhteydessä: miksi jokin tapahtuma kiinnitti huomioni ja näyttäytyi erityisen kirkkaana? Miten tällainen kokemus muodostuu? Tämä muodosti taiteellisen työskentelyni pohjan. Dewey kirjoittaa eri yhteyksissä myös siitä, kuinka sanat vain viittaavat itse asioihin, jotka itsessään ovat virtaavia ja ihmisen kokemuksessa aina erilaisia, kokijastakin riippuen. Asioiden laadut ovat konkreettisia ja eksistentiaalisia, eli ne saavat aineksensa kokijan ainutkertaisuudesta (emt., 261). Esteettinen kokeminen luo objekteihin (jotka eivät välttämättä ole nykytaidetta) voimakasta ja jopa vitalistista suhdetta. Max Ryytänen kirjoittaa Dewey-artikkelissaan (2003) tämän olevan jopa vastakkaista estetiikkaan luutuneille kontemplatiivisen ja pyyteettömien tarkastelun tavoille. Itse olen ehdottomasti kiinnostuneempi elämässä taiteesta ja asioista, joissa kokeminen on kokijan kannalta voimakkaasti osallistuvaa, ennemmin kuin älyllisen vii-

leää. Deweyn lähestymistapa puhuttelee minua, sillä se on laajaa mutta silti käytännönläheistä ja pyrkii muutoksiin ja parannuksiin. Itselleni merkityksellisimpiä ovat teoriat, joiden vaikutukset kykenen käsittämään käytännön elämässä. Kävelyä emme ole koskaan rajanneet nykytaideteokseksi sinänsä, vaan se oli meidän elämäämme ja on yhä elämäämme, kun käsittelemme sitä ajatuksellisesti ja taiteen keinoin.

Dewey kirjoittaa ilmaisun luonteesta laajasti. Hänen mukaansa ihmisen tuottama taide ilmaisee maailmassa vaikuttavia asioita ja voimia, mutta ei niinkään siinä arkisessa merkityksessä, että se toistaisi näitä. Pikemminkin tekijä on mukana suuntaamassa ja muuntamassa itsensä kautta näitä fysikaalisia ja luonnossa tai kulttuurissa kulloinkin vaikuttavia voimia (Dewey 2003). Eikö näin olekin? Taide on maailman tulkintaa ja ilmaisua, vaikka se on myös presentaatiota. Tutkin kirjoitusprosessissani sitä, mitä olen halunnut Kävelyltä alunperin löytää ja toisaalta tarkastelen nykyistä ilmaisun prosessiani. Tähän kuuluvat kirjoittamisen lisäksi maalaamani ja valitsemani kuvat, jotka sisältävät ajattelua toisenlaisessa muodossa. Deweyn ajattelulla on Kävelylle ylipäätään paljon annettavaa, sillä hän osaa hienosti verbalisoida kokemuksellisia prosesseja, niiden rytmisen rakentumisen merkitystä ja kokemusten täydellistymistä tai intensifioitumista. Kävelyssä on selvää, että rytmi on iso osa sitä. Rytmi aiheuttaa tapahtumien ajoittaisen tiivistymisen ja näin osa kokemuksista muodostuu muita äärellisemmiksi ja nousee paremmin esiin. Olen hyödyntänyt Deweyn ajattelua myös kirjoittaessani ja luodessani rakennetta kävelykertomukselle.

Deweyn mukaan jo viime vuosisadan alun Yhdysvalloissa oli nähtävissä kehityssuuntia, joiden tuottama elämäntyyli köyhdyttää ja hajottaa kokemuksia. Teknologian lisääntyminen ja työn spesifioituminen muuttavat ihmisten työn luonnetta niin paljon, että ihmisten keinot käsittää ja säädellä toimintansa seurauksia vähenevät. Tämä heikentää kykyä suunnata ja kehittää kokemuksia mielekkäästi. Lopulta tämä köyhtyminen kokemuksessa tuottaa syvää levottomuutta, joka kanavoituu tavaroiden ja muiden hyödykkeiden hallitsemattomaan kuluttamiseen ja voimakkaiden elämysten jatkuvaan tavoittelemiseen. Äärikokemusten jano ja kuluttaminen ovat Deweyn näkemyksen mukaan oireita siitä, ettei ihminen koe elämää merkityksiltään tarpeeksi syvästi.² Näen tässä yhteyden aiemmin mainitsemaani masennuk-

2 Tähän on kiinnostava näkemys David Graeberilla, joka sanoo, että merkityksen muodostumisessa on kyse mielikuvituksen cheydestä, ei niinkään maailman sekavuudesta tai

seen ja tapaan hahmottaa nykypäivän arvotyhjiö sekä se, että ihmiselle on ratkaisevaa kyky nähdä merkitys elämässään. Kuinka ihminen voisi nähdä merkityksen ja tunnistaa oman elämä ja kuolemaa koskevan myyttinsä, ellei hän kykene hahmottamaan kokonaisuuksia? Jos asia näytti tältä jo Deweyn aikana, niin mietin vain, onko hän voinut kuvitellakaan millaiset mittasuhteet nämä ilmiöt nykyisin ovat saaneet.

Dewey pitää taidetta yhtenä ratkaisuna kyseiseen levottomuuteen ja kokemusmaailman köyhtymiseen (Alhanen 2013). Hänen ajattelussaan taide ilmentää ja voimistaa kaikissa yhteyksissään kokemuksen eheyden ihannetta eli mielenrauhaa sekä merkitystä tuottavaa, kokonaisuuksia korostavaa kokemista ja sellaisten tuottamista. Deweyn mukaan taideasteon tuottamat kokemukset parhaimmillaan muistuttavat merkityksellömmän suuntaan luisuneen työn vastapainoksi, että kokemisemme voi olla myös ehyttä, laajenevaa ja uudistavaa. Taiteilijoiden työt ja teokset voivat toimia esimerkkeinä vaalimisen arvoisesta työskentelytavasta olettaen, että taiteilijat tekevät kokonaisvaltaisia ja pitkäjänteisesti läpikäytyjä prosesseja. Työskentelytavat eivät välttämättä ole lainkaan deweyläisiä, mutta nykymaailma virtuaaliulottuvuuksineenkin mahdollistaa edelleen sen, että taiteilijalla on parhaimmillaan vapaus luoda työprosessistaan mahdollisimman tarkoituksenmukainen. Ajattelen Kävelyä mielelläni eheyteen pyrkivänä ja pitkäjänteiseen työskentelyyn keskittyvänä esimerkkinä.

Lähtökohtia

Oma lähtökohtani Kävelyyn oli alun alkaen voimakkaasti esteettinen. Kuvittelin, että Kävely toteutuisi autiomaassa, ajattelin sen suurta maisemaa ja tyhjyyden kokemista. Oletin, että pitkällä Kävelymatkalla saisin kokea meditatiivisia kokemuksia. Näin tapahtui, mutta aivan eri tavalla kuin mielikuvassani. Aloin kyllä aavistaa sen, matkareitin muotouduttua geopolittisista lähtökohdista ja gigantisessa mittakaavassa – olinhan ajatellut vain noin kuukauden tai kahden mittaista kävelyä luonnonmaisemassa. Keskustelin hiljat-

spesifydestä, sillä se on a priori aina ollut sekava ja pirstaleinen. Mielekäs käsitys syntyy eheästä mielikuvituksesta ja pirstaleisuus siitä, että asioiden ei osata kuvitella liittyvän toisiinsa. Tähän mielikuvituksen toimimattomuuteen liittyvät yhteiskunnalliset seikat ja erityisesti väkivalta, joka pakottaa mielikuvituksen toimimaan tiettyyn suuntaan, jolloin toiset suunnat jäävät vähemmälle ja yhteydet asioiden välillä katkeilevat. (Niin & Näin 2009)

Raila Knuuttila ja Teemu Takatalo kävelivät Brysselistä Istanbuliin, Euroopan geopolittisesta keskuksesta sen reunalle.

Knuuttila kirjoitti Kävelystä tämän teoksen, jonka teksti ja kuvat ovat luettavissa selontekona pyhiinvaelluksesta, protestimarssista tai taiteellisesta tutkimuksesta.

Kävely Brysselistä Istanbuliin on mysteeriä ja ääretöntä tavoittava, kiehtova ja syvästi koskettava lukuelämys.

"(...) teos lähestyy taiteen henkistä ja eksistentiaalista tehtävää elämän merkityksen pohtijana ja muokkaajana; tehtävä ei ole mitenkään helppo, ja siksi siinä onnistuminen niin vakuuttavasti kuin nyt tapahtuu on erityisen huomionarvoista. Teksti onnistuu siinä, missä kertoja kertoo Kävelyn onnistuneen: luomaan uutta henkeä ja kokemuksellista syvyyttä taiteellisen toiminnan ja jopa niinkin kuivan välineen kuin tekstin avulla."

– Tere Vadén, filosofi

"Tämä on konkreettista Euroopan tutkimista, välineinä oma ajattelu ja ruumis. Rikkaan sivistynyt ja oppinut ote kuljettaa lukijaa, joka alkaa toivomaan että tästä tehtäisiin kirja."

– Max Ryyönen

